

UVE JONZON

**Svaki dan
u godini**

3

Iz života Gezine Krespal

S nemačkog prevela
Bojana Denić

■ Laguna ■

Naslov originala

Uwe Johnson

JAHRESTAGE 3

Aus dem Leben von Gesine Cresspahl

Copyright © Third Volume: Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main 1973.

Translation copyright © 2021 S. Fisher Foundation by order of TRADUKI

Translation copyright © ovog izdanja 2021, LAGUNA

Objavljivanje ovog dela podržala je književna mreža TRADUKI, koju čine Savezno ministarstvo za Evropu, integraciju i spoljne poslove Republike Austrije, Ministarstvo spoljnih poslova Savezne Republike Nemačke, švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija“, organizacija „KulturKontakt Austrija“ (po nalogu Kancelarije saveznog kancelara Republike Austrije), Geteov institut, Javna agencija za knjigu - JAK Republike Slovenije, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Resor za kulturu Vlade Kneževine Lihtenštajn, Fondacija za kulturu Lihtenštajn, Ministarstvo za kulturu Republike Albanije, Ministarstvo za kulturu i informisanje Republike Srbije, Ministarstvo za kulturu i nacionalni identitet Rumunije, Ministarstvo kulture Crne Gore, Ministarstvo za kulturu Republike Makedonije, Sajam knjiga u Lajpcigu i Fondacija „S. Fišer“.

traduki

**Svaki dan
u godini**

3

SVAKI DAN U GODINI

(april 1968 – jun 1968)

20. april 1968, subota

Voda je crna.

Nebo se nadvilo tik nad jezerom, okružuje ga jutarnja tama borova, s muljevitog dna izbija zatamnjenje. Ruke plivača probijaju se kao kroz gustu smesu boje, u vazduhu se pojavljuju iznenađujuće čiste. Obale su sa svih strana blizu, posmatrač bi u suton mogao pomisliti da su na sredini jezera patke, jedna s tamnim, jedna sa svetlim perjem. Rano je, međutim, za ljude. Jezero je od tišine još tmurnije. Ribe, ptice u vodi i na kopnu ne vole da žive u iskopanom udubljenju, u zakržljalom drveću, hemijski tretiranoj prirodi, uređenoj za platežne ljude. Zaroniš li samo dve stope ispod mirne površine, svetlo uzmiče pred zelenkastim crnilom.

– Koje ti je ovo jezero po redu, Gezina?, pita dete, kaže Mari, kaže nepoznata riba koja izranja posle dugog zaronu. – How many lakes did you make in your life now?

Dva glasa iznad vode, u zastrtoj tišini, jedan jedanaestogodišnji sopran, iskrzan po krajevima, drugi alt od trideset i pet godina, okrugao, ne više tako voluminozan. Dete ne priznaje Baltik.

U Baltiku je dete, koje sam bila, plivalo prvi put kod Fišlanda i u Libečkom zalivu, na vodenim granicama Meklenburga, nekadašnje pokrajine nemačkog Rajha, sada obalskog pojasa

socijalističke države nemačke nacije. Plivalo je s decom koja su mrtva, s vojnicima poražene mornarice koja je veliko silovito Baltičko jezeromore zvala poplavljenom livadom među okeanima. U udžbenicima geografije ove zemlje zvalo se, međutim, Baltic Sea, a Mari ga nije priznavala. Američko dete.

Koliko je jezera majka preplivala, ponela sa sobom, sabrala; šta kažu brojke.

Evropsko dete, zovu je ljudi ovde, gladni suzdržanosti, pažnje, pristojnog vladanja među decom. Pristojno je Mari stajala pred ranoizmagličavom ivicom jezera, strpljivo prateći majku do vode od koje su se ledile kosti, svoju saputnicu u dobru i jadu otkad je živa, i dalje nezamenljivu. I kako je naučila od časnih sestara u školi, ponaša se spretno i razgovara dok pliva. Ma koliko bi volela da priliku iskoristi pod vodom, drži glavu iznad vode, pokušava da pokaže zainteresovanost na odlučno umivenom licu.

Koliko jezera za trideset i pet godina?

Plivala u gradskom jezeru Gneca, nastava fizičkog u srednjoj školi Fric Rojter posle rata, a dete Gezinu Krespal trebalo je spremi za takmičenja, javno kupalište gradska strana Gneca. Gradsko jezero Gneca, opet sa ostalima, južna strana, divlje školsko kupalište, razred 10 AII, 11 AI, 12 AI. Plivala kod kuće u vojnom bazenu, zaboravljenom od nemačkog Luftvefa i Crvene armije, zajedno sa Lizom Volenberg, Ingom Hajtman, dečakom iz apoteke iz Jerihova. Nikada: u Dasovskom jezeru, na samo dvanaest kilometara od očevih vrata ka dvorištu i nedostižno, obala demarkacione linije, državna granica, voda: britanska zona, Savezna Republika Nemačka, Zapad. Sa Pijusom Pagenkopfum: u Kramonskom jezeru, na sat biciklom od grada u kojem je bila škola, između Driberga i Kramona, 1951. Sama na putu iz Jerihova, severozapad, ka Vendiš Burgu, jugoistok Meklenburga: u Šverinskom jezeru sve do ostrva Lips, u Goldberškom jezeru, u Plauškom jezeru, u Miricu. Sa Klausom Niburom, Ginterom Niburom, Ingrid

Babendererde, Evom Mau u svih sedam jezera oko Vendiš Burga, još 1952. U Lajpcigu, u Haleu: obuka za spasioce u zaptvorenom bazenu, sve do maja 1953. Poslednji put u gradskom jezeru Gneca: krajem maja 1953, a Jakov mi je kao ždrebetu podigao probodeno stopalo i pokret mi je prostrujao uz telo bez ikakvog bola.

Nikad s Jakovom. Jakov je još radio u Krespalovoj kući, po selima, kad smo uveče iz Jerihova odlazili na tri kruga na Voji, vojni bazen, uporno zvani Voja (vojni aerodrom Marijengabe se jednom zasvagda zvao Jerihov Sever). Jakova je posao na železnici odveo iz grada, fotografisali su ga na trajektu na Pastorovoj bari, u Šverinu (u društvu Sabine Bedejan, protest., 24 godine, ud.). Jakov je s prijateljima odlazio na jezera da peca, s meklenburških jezera donosio kofe pune živih kraba, ta mi jezera nisu bila poznata, i odlazio je bez mene, s ribarima, devojčicama, kolegama, a Jakova sam jedva poznavala.

Nakon ostavljanja istočnonemačkih vlasti za sobom: s Anitom skoro svakog od deset dana u Vanzeu u Zapadnom Berlinu, gde je granica bila najdalja. U Zapadnoj Nemačkoj: gradski bazeni u Frankfurtu, Diseldorfu, Krefeldu, Direnu, Genfu. U SAD: Vinipisoki Lejk, Lejk Čipeva, Lejk Trevis, Lejk Hopatkong. Još jednom s Anitom u francuskim Vogeziima.

– Osamnaest važećih, četiri se ne računaju, jedan pod znakom pitanja, i izvrsni komplimenti za Lejk Trevis u Teksasu!, kaže Mari.

Mol je sada samo četvrt milje udaljen od nas, a ona odmah uroni jednu stranu glave u vodu, eto koliko je nepogrešivo shvatila poziv da se takmiči, i posle dugog zarona nastavlja kraulom, oštro i precizno, skoro nečujno. Želi da se vrati u iznajmljenu kuću, izvanredan primerak isključivo od stakla i krovnih greda od plemenitog drveta, s telefonom i vestima s TV programa, moguće i Njujork tajmsom iz seoske bakalnice, a već sutra po podne povratak kući, Menhetn Njujork, Riversajd drajv i Brodvej, ugao sa 96. ulicom.

Paton Lejk se zove to jezero, slavno sećanje na generala države. Do 1944. teški tenkovi su ovde imali poligon za poslednji napad na Nemačku dok su teška stara stabla bila tek panjevi, a tlo toliko razrovano tenkovskim gusenicama da je predeo morao da se pretvori u veštačko jezero, drveće bez igde ikoga, i visoka rendita od vikend-naselja. Odavde je stigao i tenk šerman koji je premeravao pijačne trgove u Meklenburgu.

– And you came swimming all the way from Mecklenburg!

Mari je već na vrhu mola, sa šakom na grudima pozdravlja zastavu koja se na stadionima diže u slavu pobednika i pozdravlja gubitnicu koja se plivajući pojavljuje ispod nje. Zadovoljno to izgovara, zato što sme da se podsmeva, i to od srca, zato što je na kraju krajeva to prilika ne za nespretna nemački, već za jezik njene zemlje.

Odmor na selu. Negde na severu Njujorka, ali na ne više od tri sata kolima od grada i na dugoj telefonskoj uzici kojom banka može kad joj se ćefne da pozove službenicu Krespal nazad na posao i prekine joj dva dana odmora.

– I tako sam preplivala dug put dovede od Meklenburga.

– And so you made the nineteenth lake in your life!, kaže Mari.

Mnogo teške tamne vode Patona za popodne.

21. april 1968, nedelja

Odmor na selu; ovog puta Mari je malo teže pao.

– Potreban ti je tvoj Njujork tajms, kaže kad smo izašle iz vode, čime je sebi obezbedila pravo na put do seoske bakalnice dug milju, na vreme za sebe u šumi. Uz letnjikovac smo dobile ne samo izložbu o finskom stilu života već i domaćinstvo krcato kojekakvim aparatima; Mari bi po ko zna koji put po podne odlazila u šetnju po dva limuna, ne baš neophodna za obrok. Bilo je još prilično vremena do povratka, a ona je sve već spakovala u auto i izašla iz kuće da još nešto završi u vezi

sa mapom okoline, poklonom domaćinima od gostiju. Najavlivala je šetnje kao predloge, na sopstvenu inicijativu preuzela je deo nabavke, uvek je uspevala da se izvuče; htela je da bude sama sa sobom s vremena na vreme.

Upućene smo jedna na drugu već jedanaest godina i namučila se da izgradi odbranu. Za Gezinu Krespal od dvadeset i četiri godine dete Mari je od 1957. godine bilo deo nje; Mari će to morati da prihvati još neko vreme. Upoznala je Jakovljevu majku, gospođa Abs je, međutim, želela da živi sama, a ne da umre u našoj blizini; ako se uopšte seća bake, to onda ne pominje. Mari se susrela s vaspitačicama obdaništa u Dilsdorfu; a osoba pravno odgovorna za nju morala je da je preda tim neustrašivim osobama ili da je spase njih. Krespal je još jednom bio na Rajni, „na Zapadu“, vodio je dete u šetnju kroz dvorski vrt, nosio je, međutim, crni kaput iz 1932, uporno je s Mari umeo da sklizne u platdojč i mora da se prepala takvog dede. I Krespal se vratio u Jerihov. Prvih nekoliko godina Mari je provela sa strancima, čekajući da joj se jedina poznata osoba konačno vrati iz neshvatljive razdvojenosti poslom. Ujutro bi pokušala da pita da li će dan deliti s tim nepobedivim poslom ili ima da ga provedu zajedno sve do poslednjeg odlaska u krevet, ali imala je poteškoća da je shvate. Dobila je još jednu sveću uz doručak i nastavila da ćuti. Gezina je imala planove sa detetom, namere bespomoćne koliko i tvrdoglave. Jednom neka se standardnom nemačkom ne ispreče nikakve prepreke. Već joj je bilo dovoljno škakljivo u grlu, iako su približavanja bila dobrodošla, razlog za radost jedino realizacija m odnosno l odnosno e odnosno k odnosno o (koja je na sve to mogla da bude i paravan za drugu reč, žed, koju je trebalo izmeniti nezaobilaznim d na jedva razumljivom mestu). Mari je volela da udovolji drugoj osobi; najpre se koncentrisala na to da je posmatra, da joj nešto pokaže ili da joj nešto uzme. U razgovor nije želela da se upušta, ni uz predostrožnosti. Budući da je reči trebalo da izgovara u nizu koji je retko kad bio proizvoljan. Ako

bi pohvatala niti, druga osoba je istovremeno od nje stvarala nekog ko je odbijao da pruži informacije o suvim senzacijama u grlu, i to s nadmenom namerom: što iz nestašluka, iz takta ili tvrdoglavosti: tri mimetičke ponude, tri moguća pristanka ničim drugim do crtama lica. Tada se doduše i začela njihova tajna: kako je Mari govorila s drugom osobom, tako nije razgovarala ni sa kim, ni sa vaspitačicama, a tek ne sa sebi jednakima, koji su na svoj način učili kako je to biti dete; čak i sporazumevanje bez reči između nje i druge osobe bilo je neprimetno za strance. A u blizini nije imala nikoga s kim bi joj bilo bolje i kod koga bi mogla da pobjegne; samo jedna jedina partnerka, na raspolaganju i istovremeno opterećujuća.

Budući da nije imala oca s kojim je živela, ta reč dugo za nju nije postojala, a dugo i nije bila ništa drugo do pojam. A sa dve i po godine nije razumela ni to što neko traži majku. Nije je imala; živela je sa osobom koja se zvala Ina, Zina, G-zina, prihvatljiva kao zaštita, ali pomalo prepametna da bi bile jednake.

Nije insistirala na poslušnosti, njene želje nisu morale biti ispunjene dok pucneš prstima; bilo je moguće da se izboriš za vreme odlaska u krevet, za izlete koje želiš, a ako poželiš da se skloni drvo sa upaljenim svećicama, druga osoba bi pouzdano umela da sakrije kako iz šibice izlazi plamen. A druga osoba je toliko želela kontraargument da je dete moralo da ga izmisli ili da se čak priseti šta bi joj više prijalo: koji osećaj ili pogled što se lako zaboravljao. Nije se, međutim, imalo šta protiv onog dela te druge osobe koji se zvao „posao“ (saveznik? protivnik?). „Posao“ je želeo da putuje avionom u Zapadni Berlin, „posao“ je želeo da živi u tuđim kućama sa ljudima koji govore još zagonetnijim jezicima; tu poslušnost nije bila dovoljna, a znatiželja je bila od pomoći tek kad izbor između stanja bez te druge osobe i protiv nje više i nije postojao. Onda bi se dete, posle povratka i danâ koji su se dali izbrojati, razmazilo odlaskom u inostranstvo i bez ikakvog problema krenulo na put u Francusku i na brod za Ameriku. Posle nedelju dana na

okeanu ispostavilo se da je druga osoba jednostavno previše lukava. Put je bio selidba, saučesnik ili neprijateljska snaga „posao“ nije im dao da se vrate u Evropu i iz navike jutarnjeg razdvajanja iznenada je na sasvim novom jeziku nastao sporazum o predškolskom boravku na Hadsonu. Mari je već dve godine živela u Njujorku a i dalje je umela da opiše sobu koju je ostavila na Rajni. Već neko vreme vladala je nemačkim kao prvim stranim jezikom; ipak, podsećala je na prava, negde za sobom ostavljena, na svest o nepravdi, i prihvatila je Njujork kao poklon i novoosvojeni grad branila kao da ima pravo na to.

Mnogo pre nego na drugoj strani okeana, a nije čak ni krenulo u školu, dete je ovde počelo da hvata korak s drugom osobom. Nije da joj je engleski baš toliko napredovao; nije li dete brže savladalo razlivenne boje glasova; neprimetno naglašene aspirate, ustaljene rečenične melodije lokalnog stanovništva? Nije li druga osoba slušala kako joj dete ponavlja reči kao da želi da ih nauči? Ko je porodicu Krespal učinio rado viđenom mušterijom u piljarnici Maksi kao i kod Šusteka ako ne dete koje je isprobavalo robu i klimanjem glave odobravalo kupovinu? Ko je prvi znao da Rebeka Fervalter nije tek obično dete koje je subotu zvalo šabat? Ko je vodio računa da smo na 95. ulici išle severnim trotoarom, a ne drugom stranom kod Portorikanaca, u susret njihovom razlogu za svađu, što je dete već primetilo dok je druga osoba i dalje govorila o „veselim kućama“? Ko je u sabveju tu reč smesta umeo da izgovori na čistom američkom i nije li dete umelo da nađe najbrži put do Atlantika? Da se građanin u ovoj zemlji policajcu obraća sa „ser“, čak i kad su nesreća ili požar preči, ko je to morao da objasni starijoj osobi? Mlada, superiornija.

Pobede. A ipak, koliko je sporo dolazilo do razdvajanja, samostalnosti na terenu odmeravanja snaga, takmičenja, borbe, treninga – koliko dugo je Mari radila na svom statusu kod druge osobe, neizbežno pretpostavljene! U međuvremenu, postala je „my mother“, za obaveštenja u školi, službena saopštenja ili

za potrebe odbrane. Majka mi je iz gradića na Baltiku; a otac joj je bio dobrostojeći. Dete misiz Krespal majku navodno oslovljava imenom, „Dži-zajn“, u šali, smelo je u šali da joj udeli pokoji majčinski savet. Dete misiz Krespal nije u školi znalo za mnoge majke koje zarađuju za život i Mari je rešila time da se ponosi. Učenica Krespal imala je majku čiji je primarni akcenat delovao strano, premda britanski. Meri Krespal je školske godine 1964/65. čitala dok je oči ne bi zbolele a prsti joj se zgrčili, nikako štreberka, samo zbog majke, koja je dete s nedovoljnim ocenama nameravala da vrati u Evropu. Meri Krespal, četvrti razred, insistirala je iz hira da je oslovljavaju „M’ri“, možda je i konjske repiće sama smislila, nije bila tužibaba, suvereno je vladala žargonom škole; stavove o religiji preuzela je od majke, i o Jevrejima, i o obećanjima, sve same evropske vrednosti, ali strane. Mari se rano susrela sa decom koja su bezazleno govorila kako mrze roditelje; možda je sebi samo zabranjivala da izgovori nešto slično.

„Život s majkom nije bio jednostavan“: Mari je tako nešto mogla da zamisli, skriveno u engleskom jeziku, i kao zalihu za budućnost, u kojoj slušalac još nije bio izabran. Majka joj je iz njene Evrope ponela ideje koje detetu ovde mogu biti od koristi. Svi ljudi imaju ista prava, ili im ih treba obezbediti. Kako Mari da se ponaša u skladu s tim? Majci je mogla da pokaže da je u autobusu ustala crnkinji da sedne, baš kao i Rozani, može da siđe do Džejsona u podrum i da ga dugo dugo teši sve do sumraka; ali da jedinu crnkinju iz razreda, Fransin, uzme pod evropsko okrilje, kako će na to da gledaju njene drugarice svetle puti?

Nešto od toga biće izostavljeno u pričama kod kuće, a najgora od svega bila je neprestana vera majke u istinu koja je nastajala tek zahvaljujući laži, zajedno s drugim poduhvatima u Fransininu korist, koje je Mari tek htela da zaobiđe. Majka joj je objašnjavala razliku između pravednih i nepravednih ratova; kako dete godinu 1811. (pobuna Šonija pod Tekumsehom)

još jednom može da dovede u vezu sa ratom u Vijetnamu kad joj je već prvi pokušaj u rizičnu situaciju doveo prijateljstva i skoro ukor? Privatno, govoriti danas neobavezno protiv rata dalo bi se srediti, u nadi da će majka tako tvrdoglav nastup verovatno tolerisati i u školi. Nada je, međutim, bila nejasna, laž je ležala u odgovoru kao i u pitanju, u onom prećutanom, a majka je upravo tu laž želela da spreči. Zar nije shvatala da je njen kodeks bio prihvaćen, moguć, međutim, isključivo na drugom jeziku, neprevodiv u misli i delanje? Ni sama nije bila iskrena, želela je da se zalaže za socijalističku stvar, a radila je u kapitalističkoj zemlji, u banci! U tom slučaju, dete ne može da predloži da se presele u socijalizam, čak ni iz doslednosti, budući da bi u tom slučaju izgubilo ceo grad Njujork sa svim prijateljima i sabvejom i Južnim Ferijem i gradonačelnikom Lindzijem, i mora da se pomiri s neiskrenošću, koje ne sme da bude. Ali kad majka progura, a dete joj ne prigovori, i kad zbog socijalističke stvari ode iz Njujorka, možda čak i ovog leta, mlađa Krespal biće u sosu i moći će sama da ga promeša. Mari je to navodno jednom rekla o majci, Gezini Krespal (misiz): Život s njom nije bio lak savez.

Dva dana odmor na selu. Mestimično oblačno, povremen odsjaj sunca u nepomičnoj vodi.

Mari ima mnogo posla u okolini škole na gornjem Riversajd drajvu, u okolini Brodveja na gornjoj zapadnoj strani Menhetna; na jezeru Paton bilo je mirno. U gradu s majkom provede tek nekoliko sati; na jezeru Paton čučala je na molu toliko smoždena i iskrivljena kao da u pustinji čeka da sleti vojni helikopter i spase je od vremena koje neprestano provode zajedno, i svesti o tome.

– Ne: rekla je: Ne vojni. Ali Radio Boston. (Onda je, privržena pristojnim manirima, govorila o dosadi za koju je sama kriva.)

Čitala je hrpe novina koje je dovukla. U Bruklinu su ubili Čarlija Ločičera, jednog od najstarijeg u mafiji, u njegovom kafu na uglu dok je srkao mleko od slada s jagodama. Jedanaesta

avenija, ugao sa 66. ulicom, Mari bi volela da ode na mesto zločina, ali sutra biće već kasno. Na Hadsonu na doku 86 pet ratnih brodova NATO-a bacilo je sidra, stajace Njujorčani u redu kod bombardera, a Mari bi volela da je tuda mogla da prođe i ostavi trag debelim crnim flomasterom, smajlije ili simbol protiv nuklearnih bombi (– Ovo drugo: kaže ona). Svet iz bogatih predgrađa pohrlio je u sirotinjske kvartove na severu i tamo su malo počistili, oprali i prefarbali, unutrašnjost kuća s bubama i pacovima ipak je ostala netaknuta (– Kako bi dok prolaze tuda kolima imali manju grižu savesti: kaže Mari). Svakako bi volela da je mogla da posmatra goste iz bogatstva i da ne bude na jezeru Paton, već u Njujorku.

S vremena na vreme iznosila je međunarodne vesti napolje, ne bi preskočila da majci ležaljku malo okrene ka suncu i da je još bolje ušuška. Istina, predavala bi joj isečke kao da ima posla s invalidom. Pritom je moguće neprimetno ostaviti ruku na ramenu druge osobe malo duže nego što je nužno; tako ne izgleda previše kao prilepak, ili skoro nežno.

U Bonu je Luftvafe juče slavio pedesetogodišnjicu smrti barona Fon Rihthofena, koji je oborio osamdeset francuskih i britanskih aviona. U zatvoru Klingelpic kod Kelna duševno poremećene bolesnike očigledno redovno mlate na mrtvo ime. Mari ćutke uzima list, klimanjem glave odvraća na klimanje glavom, povuče se ćutke u unutrašnjost kuće.

Gezina, i to je zemlja u koju želiš da se vratiš.

Još nisam sasvim iskrena, Mari.

Možemo da ostanemo i ovde.

Možda ćemo ostati.

Vidiš!

Ne prilazi televizoru domaćina. Gezina Krespal je pre šest godina televizijske programe SAD proglasila štetnim po dete i u našem stanu nema televizora. Mari odlazi kod prijatelja, ili kod

Džejsona u podrum, kad nešto hoće da pogleda, a ovde ne prilazi čak ni radiju. Može, s jedne strane, da podseti na davnašnje obećanje, a s druge da pokaže kako bukom ne remeti odmor na selu.

Odnedavno se ne oseća komotno što neko četrdeset sati nedeljno radi, ne samo za sebe već i za njen život i njenu školarinu. Kao nagradu mi je za 1982. obećala kuću u okolini Ričmonda, gde je ostrvo najmirnije.

Mari se svaki put presvlači kad iz kuće izlazi u šetnju. U vilama za odmor u okolini jedva da ima koga. Možda na benzinskoj pumpi sretne mladu ženu, jednog ili dva psa, a možda će u prodavnici pregovarati s poljoprivrednicima u penziji. Ipak se iz pantalona i džempera presvukla u rafiniranu haljinu, podesnu za odlazak u crkvu, skupila je kosu u uredan rep, očistila cipele za šetnju oko jezera. Ne bi meštanima trebalo da daje povoda da kažu: dete iz Njujorka ne ume da se ponaša na selu.

I kad joj je prvi stranac poželeo dobro jutro, svakom sledećem poželela bi dobar dan, Njujorku za ljubav.

Vratila se i mozgala o ljudima u Njujorku koji su misiz Krespal prvi put videli na partiju i posle pola sata razgovora obećali joj ključeve letnjikovca na Paton Lejku. (Pomenula je to usput; trebalo je svakako da bude kompliment za misiz Krespal. Mora da se pobrine za majku; ujutru se rano vraća na posao.)

Donela je članak iz Njujork tajmsa koji je previdela u subotu uveče i predala ga poslovno, službeno, materijal za posao: U gradu imamo pouzdanu tetu, brine se o nama.

U trideset i šest redova iznela je da se Jan Masarik, ministar spoljnih poslova ČSSR, marta 1948. bacio s prozora, a da je osumnjičeni major Avgustin Šram, zadužen za bezbednost u Ministarstvu spoljnih poslova, ubijen. A na sve to, pronašli su da se pre tri nedelje u šumi kod Brna obesio i major Bedžih Pokorni, koji se bavio istraživanjem oba slučaja.

*Da li si verovala u to 1948? Kad si imala petnaest godina?
Sinoć smo stigli tek do jula 1945. Da preskočimo neki deo priče?*

Ne. Jasno mi je.

Jasno ti je šta.

Ne želiš da razgovaraš o tome, Gezina.

Onda je morala da izdrži još pola sata sa sardžentom Tedom Sokorskim, lokalnim policajcem, koji se brine o ključevima domaćina. Mister Sokorski se smestio na mol, stidljivo prihvatio pivo i izrazima punim takta započeo razgovor o vremenu. Govorio je tiho, a Mari je to shvatila kao znak ukazanog poštovanja prema misiz Krespal, dami i gošći iz Njujorka. Bio je dovoljno mlad, i Mari bi ga rado zamolila za turu oko jezera na njegovom kabastom motoru, ali više je volela da mu pokaže kako su vaspitane u duhu otmene suzdržanosti izvesna majka i dete. Mister Sokorski nije ispustio da misiz Krespal oslovljava s „madam“ pošto je zaključao kuću, naklonivši se iz vrata; Mari ga nikad više neće videti, a u godinama koje dolaze, svaki put kad se povede razgovor o policiji pomenuće izvesnog Teda Sokorskog, nimalo nabijenog već pomalo slabašnog, a to s kakvim se poštovanjem ophodio prema mojoj majci, pokazaću vam.

Odmor na selu se završio, već smo na auto-putu iznad Palisada preko puta Menhetna, a Mari već naslućuje na kojih će pet prozora u fino isklesanim soliterima pasti vlažnojubičasti odraz večernjeg sunca, iza kojih se sprema da upali lampe, sve odjednom.

– Ako mi dozvoliš: kaže se: Gezina. By your gracious permission.

22. april 1968, ponedeljak

Ujutro teška izmaglica iznad Hadsona, zapanjujuće svetla, i kao gošća za doručkom s vremena na vreme otvorila bi belo oko, što slepo gleda, žmirka.

A ko i dalje ne shvata njujorško vreme, završiće na laganoj sipkavoj kiši na brdu 96. ulice ka Brodveju, već se od

novinarnice spuštala u metro, vukla se Avenijom Leksington ka poslu kao i mnogi drugi, s Njujork tajmsom savijenim kao zaklon za glavu.

Izvirivala je ispod ivice ka semaforu na 45. ulici, u unutrašnjosti zaklona videla je kako se za vikend prenosio rat: 31 mrtav Vijetkongovac u borbama severoistočno od Sajgona u subotu uveče, juče ujutro, još 15 dalje na severu... kretala se kroz gužvu, okružena laktovima. Tek je po podne u osušenim novinama pročitala da Njujork tajms na borbe oko stranog glavnog grada neće gledati kao na američku odbranu, već ofanzivu.

Prognoza vremena za danas: sunčano i blago. Ne ova oštra kiša.

Vedro, uz ravnomernu toplotu, Mari nije bilo pravo što joj je to jedino sećanje na prvo leto novog doba u Jerihovu, i sad je tome već devedeset i jedno godišnje doba, i više od šest hiljada kilometara. Lenjost u pripovedanju, tako je to zvala. Sedela je ispred kamina u letnjikovcu, dodavala nove cepanice u vatru, sve dok u pažljivom radu ne bi pronašla luč koji bi raspalio i druge – Rusi, izgleda, kao pobednici nisu bili fer: rekla je ona.

Reci joj, Gezina.

Tada sam bila dete. 12 godina. Šta ja znam?

Ono što si čula od nas. Što si videla.

Iskoristiće ono pogrešno.

Ona je dete, Gezina.

Lako je mrtvima da govore. Da li ste bili iskreni prema meni?

Budi bolja od nas.

I kako bi znala kuda da ide i kod koga.

I nama za ljubav, Gezina. Reci joj.

Jerihov, čitav zapadni Meklenburg, i dalje je bio pod britanskim snagama, odsečen borbenim linijama, a već davno pristigli Rusi nisu se dali videti, a ipak su stalno bili prisutni u razgovoru, kao u strahovima koji se prećutkuju: kao glasine. Nisu više bili nejasni podljudi, kako ih je Ministarstvo Rajha

za narodnu prosvetu i propagandu od 1941. usadilo u Nemačku; čak ni fotografski snimci iz istočnopruskih sela, gde su nemačke jedinice još jednom uzvratile i okidačem škljocale po leševima silovanih žena, po muškarcima razapetim na krst o vrata štale; vlada Rajha izmislila je mnoge vesti s namerom da ih potkrepi lažnim slikama. Kod oca je ležalo bolesno dete, Hana Olerih iz Vendiš Burga, čiji roditelji nisu verovali vladi Rajha, kao što jesu ovoj poslednjoj, i obesili su se: pre nego što su sopstvenim očima, sopstvenim ušima mogli da spaze strance sa Istoka: govorili su preživeli, i ljudi iz Jerihova, sigurni pod britanskom upravom. A onda, već početkom maja, glasine nisu više dolazile od propale vlade Rajha, već od prijatelja i rodbine iz ostatka Meklenburga pod sovjetskom okupacijom i imale su težinu vesti. U Varenu je protivnik nacista, do kraja poznat kao „crveni apotekar“, čitavu noć slavio sa svojim oslobodiocima iz Sovjetskog Saveza sve dok se nisu osilili na sve žene u kući, a porodica nije izvršila samoubistvo otrovnim lekovima, koje uopšte nisu čuvali za tu priliku; vest je tesno bila povezana s imenom, pijačnim trgom, radnjom u prizemlju kuće s bondruk konstrukcijom. U Malhinu, u Gistrovu, u Rostoku, ljudi na koje su se odnosile glasine pokušali su da peru krompire u klozet-skoj šolji tako što bi povukli lanac, a Nemcima, koji nisu ništa slutili, pretili da će ih ubiti zbog sabotaže bacanja krompira u klozete. Iz Vizmara je stigla vest, tri sovjetska vojnika su noću kroz britanske straže do časovničara provukli regulator, kako bi im napravio trinaest ručnih satova; budući da ih je u sovjetskoj oblasti bilo malo usled inostrane navike da ne navijaju stojeće satove i da ih kao pokvarene bacaju u grmlje ili u vodu. Veliki broj gazdinstava bio je spaljen, zato što pljačkaši sena nisu verovali u električno osvetljenje dok ga je još bilo, a sebi su osvetljavali potragu paleći hrpe papira. Za mikroskop s odeljenja patologije Univerzitetske klinike dobili su dve boce likera, pravom municijom gađali su golubove, a za melanholično pevanje izgleda da uopšte nisu bili kadri. Sve to, i njihova

zaslepljenost decom, bilo je neverovatno i veoma poznato u Jerihovu, kad su se Britanci povukli, a građani i izbeglice se u gradu još jednom davile, besile ili trovale, samo ne svi iz straha od novih snaga: Pal nije znao kud, a dr med. Berlingu ni čitave studije nisu pomogle da se izbori s melanholijom. Drugi su ostali, 3. jula po proceni tri i po hiljade ljudi, u Jerihovu.

– Iz znatiželje?, reče Mari prekjuče. Nije se dala zasmejati dovoljno često; krila je lice tik uz kamin, pogleda rasplinutog po vatri, kao da ne prati, ili tek samo neku od svojih misli.

– Iz znatiželje.

– Znatiželja s ličnim gubicima, posledično?

– Nisu odmah morali da budu lični.

– Gospodin i gospođa Mas, Pijačni trg 14.

– Poput njih. Ako im se lično ništa i nije desilo, čuli su kako drugi pričaju.

– Samo da bi proverili da li su glasine tačne?

– Da, i iz još jedne.

– Nema znatiželje za decu: zaključila je Mari.

– Možda. Zato što ne znam reći za to, biće da je zbog toga.

– I zbog vaših Jevreja. Šest miliona.

– Kako možeš tako da govoriš, Mari!

– S tobom, mogu. Čekali su obračun.

– Da. Iako nisu verovali vestima.

– Želeli su samo da znaju šta se sve obračunalo.

– Da.

– Kao i uvek.

– Da!

– Dakle, ipak znatiželja, reče.

Ljudi u Jerihovu, bilo prijavljeni bilo izbeglice, ostali su zbog krova nad glavom, bilo da je sopstveni ili iznajmljen. Svedno, od 2. jula Britanci nikoga s pokuštvom nisu puštali da pređe kanal Trave, novu granicu, moralo je da se preplivava

bez prtljaga. Vulf nije ostao samo zbog gostionice s priključnom radnjom mešovite robe; bio je i član zabranjene partije (socijaldemokrate), a na to i oslobođen vojske, čak i ako nije očekivao nikakvu nagradu, računao je da se osloni na poslovnu pravičnost. (– Bio je znatizeljan: kaže Mari.) Za Papenbroka se, u međuvremenu, dalo pretpostaviti šta ga je zadržalo. Moj otac je ostao, zato što su ga Britanci proglasili gradonačelnikom, i hteo je da preda dužnost kao što dolikuje. A makar je lokalno stanovništvo polagalo na izgled Jerihova.

Jer šta su osim ulica, postrance glavnih puteva, stranci i mogli da vide u toj varoši ušuškanoj u zabačenu provinciju na Baltiku, koja nije imala čak ni luku? Otkud god dolazili, izdaleka su videli samo nisku zbrku skromnih kuća. Toranj Biskupova kapa, ma koliko visok bio, ma koliko ušuškan u gusto lišće šeststogodišnjih stabala, bio je simbol negdašnjeg bogatstva, a ne sadašnjeg. Mogli su možda da vide zamkove Meklenburga, velegradsku raskoš po parkovima, verovatno su promarširali pored trgovina u predgrađima, reliktima iz carskog doba; u Jerihovu su naišli na malo zgrada koje su imale više od jednog sprata. Ako su i imale fasadu, onda je ratna ekonomija ostavila velike rupe u ciglama, a na drvenim kućama su grede već dugo čekale na boju ili karbolineum. Na šta su osobe s pravom na pobedu onda i naišle? ne na asfalt, već na truckavu kaldrmu, a uz ivicu nije bilo čak ni duple linije od plavog bazalta za bicikliste (što je odgovaralo glasinama o nespretnosti pobednika na biciklima). Ostala je vila ciglane u koju su smestili komandanturu. Gradsku kuću Lasevica, sada Papenbrokovu, napustili su pak izlazeći unatraške kad su videli da su sve sobe pune izbeglica (tako da je u njihovom strahu od zaraze bilo neke istine). U Lindemanovom hotelu Libečki dvor Englezi su imali klub, sad su Sovjeti na redu da stave svoje ime. Pijačni trg je neupućenima delovao pomalo prostranije; ovaj ili onaj vlasnik trospratnice mogao je da računa na konfiskaciju. Pored toga Sovjetima je nezavisni grad Jerihov verovatno

delovao kao ujednačen potez siromaštva, u kojem nije bilo šta da se opljačka, zato što im ništa nije bilo pokazano.

Do nedelje po ulasku prvih Sovjeta, do večeri 8. jula, samo se jedna glasina ispostavila tačnom. U radnju Ota Kvadea Limarija i instalacije upao je crvenoarmejac i preko niske pregrade upro prstom na trap iz predratnog doba. – Vasergan*: saopštila je Crvena armija Bergi Kvade. Bergi, obučena starinski po svim propisima, musava u licu, s pojasom pod suknjom umrljanim pilećim izmetom, odgovorila je kvadeovski pribrano: ona ne pomišlja da završi u *vaser*. Nema potrebe. Ako baš želi da zna šta je sve ovde završilo u vodi, bilo u močvari, ili Baltiku...? Crvena armija nije računala na nabranje i odmarširala je uz odmahivanje glavom, što je Bergi shvatila kao prekor, nije znala drugačije. To je prve nedelje bio jedini vojnik koji je u Jerihovu viđen bez pratnje. Komandant se s okupacionim snagama zatvorio u vilu ciglane, a s Nemcima se sporazumevao naredbama, koje je Krespal kaćio na gradsku većnicu. Na vojni aerodrom Jerihov Sever, nesrećni simbol učešća grada u ratu na drugoj strani, nije još sleteo nijedan sovjetski avion, i ma koliko potez ograđen bodljikavom žicom mogao da se iskoristi za kazneni logor, novi ga nisu iskoristili čak ni za to.

Kakvo je, dakle, bilo vreme u Jerihovu prve nedelje jula 1945? Sve same ćakule, privršili su miru (B. Kvade).

A ako i nisu preterane, Rusi se ne bi usudili s ljudima koji su imali iskustva sa britanskom okupacijom (dr Klifot).

Ilzu Grosjohan su ipak silovali (Frida Klic).

Ne mešaju se u upravu grada, ne koriste aerodrom – neće to potrajati (bračni par Mas).

Britanci će se, dakle, vratiti, Papenbroče (Krojc star.).

Šta Krespal radi, a ne nervira se (Kete Klupš).

* Nem.: Wasserhahn – slavina; izgovara se „vaserhan“. „Vasergan“ – aluzija na ruski izgovor i pisanje (npr. Hamlet – Гамлет, Hegel – Гегель, itd.). (Prim. prev.)

Možda ipak pripadnemo Švedskoj. Prošlo je tek dvesta godina (gospođa pastora Brishafera).

Papenbrok je ipak elita. Poslovno, mislim (Elza Pinagel).

Ma oni nas se boje. Policijski čas noću! Plaše se! (Frida Klic).

A onda se noću ipak voze unaokolo (Frida Klic).

U ratu se takve stvari zovu izmišljotine (Alfred Binmiler; Peter Vulf).

Čekaj, fermaj, ej (Gezina Krespal).

23. april 1968, utorak

I dalje je bila sama sa sobom. Jučerašnje noćno nebo, naslikano širokom četkicom, uvuklo se u poslednje slike pred buđenje: san je kao zaštita ostao da visi u svesti koja se budila. Kao da je posle dužeg vremena ustala prvi put, bila niko; polje sećanja, po kojem su rasle čudne travke, olujno nebo nad Baltikom, miris trave posle kiše. Još nekoliko pogleda na Hadson i u kontrastu svetlu osećaj za vreme protičaće brže, u njemu ona, Gezina, misiz Krespal, službenica, četvorocifreni broj, lokal 753, ne ovde, centar. Ne još.

Bilo je odlaganja. Još neko vreme ja Gezina, ja Mari, mi, dete i ja, i glasovi iz sna. Postepeno se filcani osećaj sna pretvarao u suvi barut. Iako omamljena, mogla je da pokaže da je zadovoljna. Mari je tako visoko i čvrsto vezala kosu u rep, neko vreme štrčao je uvis. Uloge su nas razdvojile. Kako jedanaestogodišnjakinja starijoj sipa čaj. Kako Gezina pokušava da se sastavi u misiz Krespal, u odrazu dečjeg pogleda punog pitanja: moja majka, trideset i pet godina, bez ijedne sede u tamnoj kosi. Obučena za kancelariju, opremljena za dan izvan kuće, manje prepoznatljiva. Kako dete kojem se ne ide u školu radosno govori o pismenim zadacima kako bi se druga osoba lakše pridružila ljudima kao radna žena. Još jednom Marino zabrinuto, od sna razliveno, inostrano lice, u otvoru vrata. Sama.

Mogla je još neko vreme da ostane iza njih, s čvrstom maršrutom, od polja do polja, pristizujući uvek na vreme; ipak sama sa sobom. To je ona, poželela je dobro jutro čoveku koji je raznosio novine i da ga nikad ne optereti ničim drugim; srodne duše zahvaljujući poznanstvu, to je on. Skoro pa se razočarala kad se na ulici ponovo našla među nepoznatim ljudima na ekspres strani koloseka i laknulo joj je kad je videla ljubavni par od juče kako trči uz uglačane stepenice, oboje nespretni, nesigurni jedno u drugo, razdvojeni vozom koji šiba ka gradu. Njujork tajms, urolan pod pazuhom, ipak je otvorila: dobro vreme iznad severnog Vijetnama; 151 vazdušni napad. Ona je bila ta koja je dozvolila da je u metežu ispod Tajms skvera tako tesno naguraju do vrha cipela policajca u metrou da je malo ustuknuo u stranu, skoro uz pozdrav. Probijala se kroz lelujava vrata voza ka stanici Grand central, ne da bi dobila tri sekunde, već da bi se kretala po nečemu što se kreće. Gledala je izloge prodavnica, zadovoljna što može i bez te robe. Na blagajnama za karte pomislila je još jednom na mogućnost da pobegne, to je bila ona. Na Aveniji Leksington pored varoških zgrada od opeke okruženih soliterima ipak se odmorila u družini najrazličitijih prolaznika, pica-majstora kojeg je redovno viđala, koji joj je pružao veliku lepinju kao da je pozdravlja. Nisko skrovište za muškarce, drveni sto s pivom za doručak tik uz prozor, videla je to bezbroj puta i bezbroj puta nije htela da razume. Između fasada s pregršt prozora tragala je za nebom povrh grada, i stvarno se sims lelujavao u oblacima što su promicali. Samo još nekoliko koraka i šetnja gradom, koji iznenađuje svakog dana, bližila se kraju. Ta koju je poplava izbacila kroz mermerni foaje banke, isisala je iz velike gomile u manju, pa u poslednji red za lift, to nije bila ona, bila je to misiz Krespal, ovdašnja službenica već četiri godine, nekadašnja sekretarica za strane jezike, četvrti i jedanaesti sprat, sada premeštena na šesnaesti, bez koje se sigurno može, privremeno i na određeno vreme uključena u poslove preduzeća. – Kako ste!, više puta

je pitaju na putu ka gore u zatvorenoj kabini, a ona odgovara: Kako ste vi!, tankih usana skoro razvučenih u osmeh, ne pomerajući krajeve očiju. To je neka druga.

To je naša Nemica, to je naša Dankinja. Nije udata, slobodna je; udata je, udovica je. Verena; viđena je kod Vesa na Trećoj aveniji s nekim tipom iz Kanzasa. Ne, iz Nebraske. Brine se o detetu, ne, o dva deteta, jedno je njeno. Dži-zajn. Duhovita je; ume da kaže: Ne biste moje selo pronašli na karti, morala bih prvo da ga ucrtam, a ume da kaže i: Rođena sam u Jerihovu, to je u Meklenburgu. Je-ri-hov. Izgleda kao da ima više od metar šezdeset i četiri. Ima neke veze sa sinom potpredsednika; posle tri godine našla se u kuli s nafatiranim zverkama. Može da jede u šefovom restoranu, po podne ipak svrati do Sema na ručak; to joj nije dobro. Dobro je, svraća na odeljenja na kojima je radila i ne ruši mostove za sobom. Prijateljima pomaže da provere kreditna pisma; verovatno je njena komunistička prošlost razlog za to. Šala potpredsednika; takav je De Rozni. Poseban nalog. Od nje ne stižu memorandumi; njen broj nije u adresaru. Juče je na ručak izvela naslednika iz Francuske; ona je samo De Roznijeva leva ruka. Ima svoju kancelariju, s pogledom; banka joj je dovukla i sef. Mis Krespal: Ne, misiz. Dakle, ipak je slobodna. Kadrovska ne kaže ništa. Ko je ona? Sa šesnaestog sprata; gde rade samo muškarci. Neće još zadugo i naći će se u predstavništvu u Milvokiju. Deset hiljada dolara godišnja plata. Jedanaest, zapravo. Krespal, to ime zvuči jevrejski. Keltski. Da skratimo priču: Niko je ne poznaje. Možda je to bilo važno nafatiranim zverkama na šesnaestom. Zaključak: Nepoznata. Niko, nevidljiva. Neprepoznatljiva.

Sunce koje šiba kroz prozore bez žaluzina obuzme je još jednom. U prostranoj kancelariji s tehnikom i rezidencijalnim nameštajem sedi vrelo istočno sunce, u zenitu, zagreva izmaglicu iznad niskih naselja Long Ajlend Sitija sve do boje izvesnog mora od pre sedamnaest godina. Bila je jednom tamo, držala je sekstant uperen ka suncu. To je nekad bila ona.

Fascikla za Gezinu Krespal nije deblja nego ostalih dana, ali danas prvi put s isečkom iz novina. Dvanaesta stranica iz Njujork tajmsa, članak je više puta zaokružen slobodnom rukom i preko susednih oglasa poslodavac je stavio svoj pečat HITNO. Potrudio se da parafira ime De Rozni, što je još više zaličilo na malu krunu nekog princa.

„Memo

Od: Kp

Za: De Roznija, potpredsednika

Naslov: NJT, 23. april 1968, ČSSR

Usled tvrdnje da politika subvencija u privredi ČSSR sledi 'proizvoljni plan', upućujem na svoju analizu petogodišnjeg plana 1966–1970, zavedeno pod deR 193-A-22.

Navedena subvencija za fiskalnu godinu 1967/68. u iznosu od 30 milijardi kruna prilično je blizu pravog iznosa, prema mom proračunu, istina, ne iznosi tačno 15 posto neto nacionalnog dohotka, već nešto više (deR 193-CD 48).

Kredit ČSSR u rubljama kod SSSR, kako tvrdi NJT, u visini od 10 milijardi kruna, verovatno je u međuvremenu premašio nominalnu protivvrednost od 16.000.000.000\$. Nije do toga došlo isključivo zbog deficita upotrebljive robe iz SSSR-a, već u nadi da će deo tog iznosa jednog dana moći da otpiše s Comeconovog potraživanja (deR 23 CF-1238).

Planovi za reforme su predstavljeni izuzetno uopšteno i pojednostavljeno. Od toga nam je ovde do detalja poznato delegiranje odgovornosti na sama preduzeća i nacrt za postepeno ukidanje subvencija. Poželjno bi bilo saznati preciznije informacije o ukidanju poreskih olakšica za preduzeća koja posluju s gubicima (isti izvor ne važi za prethodno).

Kad funkcioneri vlade ČSSR jednom glasilu kao što je Njujork tajms saopšte ne samo personalno-političke borbe u pozadini diskusije o reformama već povrh toga navode da je moguć povratak zemlje u Međunarodni monetarni fond i Međunarodnu banku za obnovu i razvoj, to znači da će moći ne samo

da ispune usvojene ciljeve, naime, uspostavljanje kreditnog poverenja, već i ono drugo, da u sopstvenoj zemlji eksponiraju pristalice reformi. Da li je o tome potreban detaljniji izveštaj?

Pregovori o pozajmicama od kapitalističkih zemalja pomenuti su u štampi prvi put ovde. Za zapisnik, uveravam vas još jednom da indiskrecija nije procurila iz ove kancelarije. Moguće da bi nezvanično priznanje oživelo i više od tržišta (up. prethodni pasus).

Srdačni pozdravi,
G. K.“

Šta ispade od mog engleskog, ej, pišće.

Nije bio tvoj.

Ali ne taj sakati nemački.

Tvoj američki bio je služben koliko je bilo moguće, Gezina.

Bila sam sva svoja.

Ali umorna, i ne pri sebi.

Jedan pasus u izveštaju iz Praga dodatno je ukrasio simpatičnim uzvičnicima:

„Ekonomsko zdravstveno stanje ČSSR slično je povređenom čoveku koji je do te mere napumpnan morfijumom da ne samo da će trajno ostati tup već neće biti u stanju da kaže doktoru gde ga boli.“

De Rozni se ovde prepoznaje po podvlačenjima; dugo je morao da se čuva od preciznog pogleda nadole: ovde mu je poklonjen trenutak oporavka. Čovek s morfijumom radnoj snazi Kp. doneće verovatno novi inventarski broj.

Posle toga, po žaluzinama vertikalno podešenim da spreče ulazak sunca, dan tone u več, u lagani povratak na Riversajd drajv, do nas, gde živimo.

– I takav je tvoj Meklenburg?!, pita Mari. Sama je ustala od domaćih zadataka, namestila se iza majčine stolice, približila joj je čak i obraz kako bi makar imale paralelni pogled.